

پژوهش سواد اطلاعاتی:

با معرفی رویکردی انقلابی برای تبیین، طراحی و اجرای
عملی سواد اطلاعاتی

مریم نظری

دکترای علوم اطلاع رسانی آموزشی

maryamnazari76@gmail.com

۲۲ اردیبهشت ۱۳۸۹

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

... در یک نگاه

- مفهوم و اصالت سواد اطلاعاتی
- پژوهش کیفی سواد اطلاعاتی
- پژوهش سواد اطلاعاتی در بافت
- پژوهش سواد اطلاعاتی در ایران: اولویتهای و راهکارها

سواد اطلاعاتی چیست؟

- بدانیم چه وقت و چرا به اطلاعات نیاز داریم
بینش: درک اهمیت اطلاعات
- بتوانیم نیاز اطلاعاتی خود را تبیین نماییم
درک و تعیین مسئله
- بدانیم و بتوانیم چگونه اطلاعات مورد نیاز خود را جستجو، بازیابی و گزینش و مورد استفاده موثر و اخلاقانه قرار دهیم تا به نیاز اطلاعاتی خود پاسخ گوئیم
دانش درباره سازمان اطلاعات مهارت اطلاع یابی، گزینی و استفاده

... داستان سواد اطلاعاتی و اصالت آن

- پل زورکوفسکی ۱۹۷۴ - فرایند و ابزارهای کسب اطلاعات
- رشد در کمیت اطلاعات و تنوع محملهای اطلاعاتی و ارتباطی
- نیاز به گزینش اطلاعات برای تصمیم گیری و حل مسئله
- بقا و موفقیت در دنیای متغیر اطلاعات و ارتباطات
- یادگیری تمام عمر
- قابل انطباق در هر زمان و بافت

... به شرط درک بافت سواد اطلاعاتی

- تجربه اطلاعاتی افراد، هفت مفهوم سواد اطلاعاتی (Bruce, 1997)
- چهار رشته تحصیلی (Webber et al., 2005)
- محیط کار آتش نشانی (Lloyd, 2006)
- جامعه اطلاعاتی، هنر آزادیخواهی (Shapiro and Hughes, 1996)

سواد اطلاعاتی نمی تواند!

- رد اصالت
- پرسش و تردید قابلیت‌ها
- راهکارهای ناکارآمد
- عدم مطالعه اجزا سواد اطلاعاتی در بافت
- انگیزه شکل گیری تز دکترای نظری

روش پژوهش سواد اطلاعاتی

- از سواد اطلاعاتی به بافت
  - مطالعه مستقیم مفهوم سواد اطلاعاتی
  - مطالعه رفتار اطلاعاتی

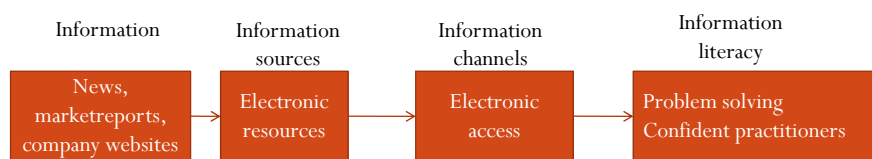

- از بافت به سواد اطلاعاتی
  - مطالعه موردی یا Case study
  - استفاده سطحی و عام از روش مطالعه موردی

سواد اطلاعاتی برای رشته بازاریابی

1. Accessing information quickly and easily to be aware of what's going on;
2. Using IT to work with information;
3. Possessing a set of information skills and applying them to the task in hand;
4. Using information literacy to solve real-world problems;
5. Becoming a critical thinker;
6. Becoming a confident, independent practitioner.

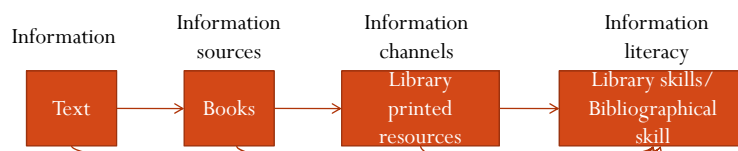
(Webber et al., 2005)

سواد اطلاعاتی برای رشته ادبیات انگلیسی

1. Accessing and retrieving textual information
2. Using IT to access and retrieve information
3. Possessing basic research skills and knowing how and when to use them
۴. Becoming confident, autonomous learners and critical thinkers

(Webber et al., 2005)

سواد اطلاعاتی در بافت

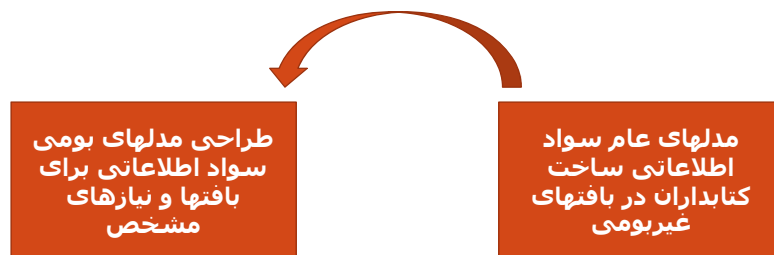
- ماهیت و مفهوم اطلاعات
- ماهیت و گستره نیاز اطلاعاتی
- دامنه و نوع اطلاعات موردنیاز
- رفتار اطلاع یابی

بافت سواد اطلاعاتی (ماهیت مسئله،
موضوع، فرایند حل مسئله، ...)

سواد اطلاعاتی بومی - کاربردی

- نیاز به پژوهش سواد اطلاعاتی در بافت
- برای سناریوهای واقعی زندگی
- با هدف حل مسئله و یادگیری تمام عمر
- درک جنس مسئله، نیاز اطلاعاتی، اطلاعات
- کشف فرایند حل مسئله، راهها، کانالها
- الگوهای غیربومی چارچوبی راهنما نه مواد پایه ریزی
- ساختمان سواد اطلاعاتی در کشور

سواد اطلاعاتی بومی - کاربردی

پژوهش سواد اطلاعاتی در بافت

سواد اطلاعاتی برای رشته تحصیلی GIS

پژوهش مفهوم و ویژگیهای اطلاعات، موضوع و حل مسئله در یک برنامه آموزشی GIS در محیط یادگیری از راه دور

ماهیت و ویژگیهای اطلاعات، موضوع، حل مسئله و آموزش در بافت موردنظر

شناسایی دامنه و گستره نیاز اطلاعاتی و مهارتی، و توانمندیهای موردنیاز برای حل مسئله GIS

مفهوم سواد اطلاعاتی و الزامات آن برای آموزش و یادگیری ماندگار و قابل انتقال GIS

Case study

- “An empirical inquiry that investigates a contemporary phenomenon within its real-life context, especially when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident”.

(Yin 2003, 13)

Maryam Nazari, University of Sheffield

Types of case study

Design

- Single
- Multiple
- Holistic
- Embedded

Purpose

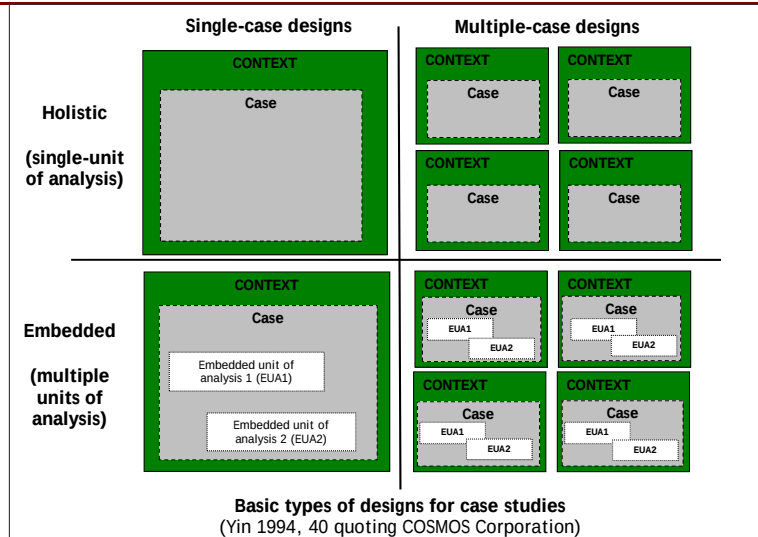
- Intrinsic
- Instrumental
- Collective

Orientation

- Descriptive
- Explanatory
- Exploratory

Designs of case study

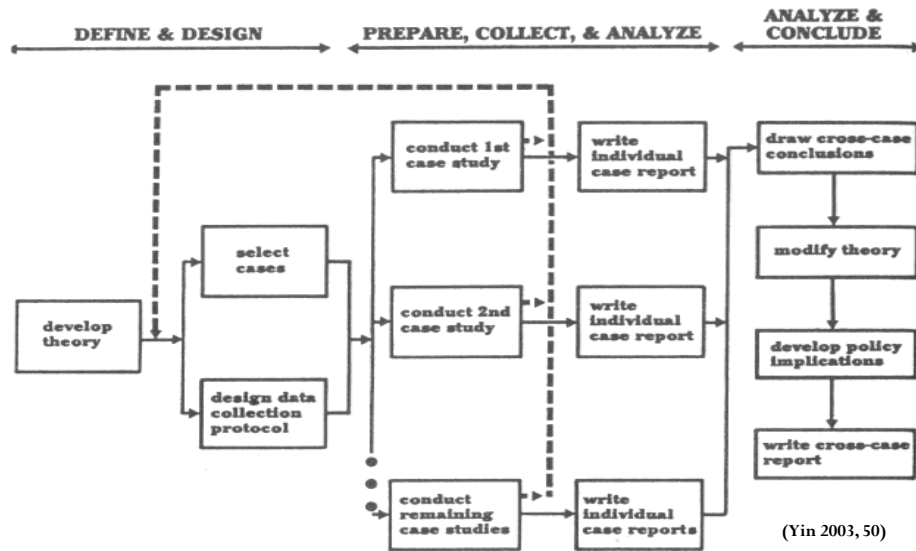
Maryam Nazari, University of Sheffield

Models for doing case study

- Yin's model of case study methodology
- Eisenhardt's process of building theories from case study (1989)

Maryam Nazari, University of Sheffield

Yin's model

Maryam Nazari, University of Sheffield

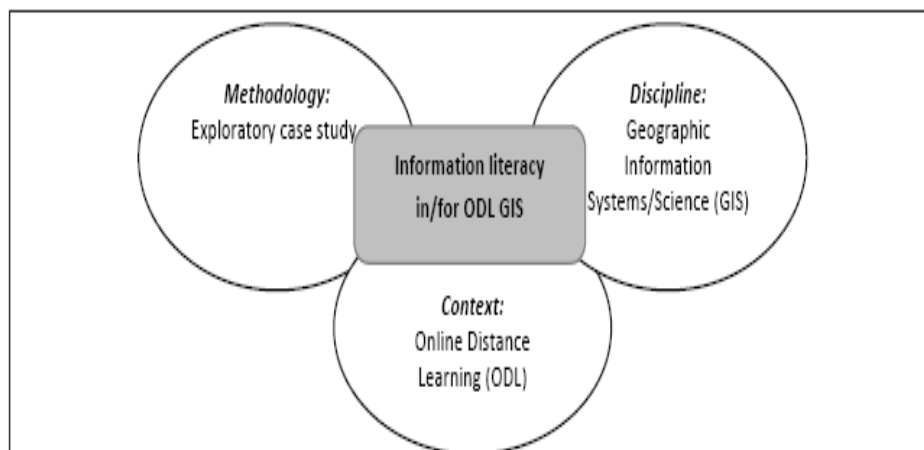
Eisenhardt's process

Steps	Activities
1 Getting started	Definition of research question Possibly a priori constructs Neither theory nor hypotheses
2 Selecting cases	Specified population Theoretical, not random, sampling
3 Crafting instruments and protocols	Multiple data collection methods Qualitative and quantitative data combined
4 Entering the field	Overlap data collection and analysis, including field notes Flexible and opportunistic data collection methods
5 Analysing data	Within-case analysis Cross-case pattern search using divergent techniques
6 Shaping hypotheses	Iterative tabulation of evidence for each construct Replication, not sampling, logic across cases Search evidence for "why" behind relationships
7 Enfoldng literature	Comparison with conflicting and similar literature
8 Reaching closure	Theoretical saturation when possible

۱- تبیین مسئله

- نو بودن پژوهش
- نبود پژوهش کیفی در خصوص مفهوم سواد اطلاعاتی در حوزه تحصیلی GIS و محیط‌های یادگیری الکترونیکی
- ویژگی خاص این حوزه تحصیلی
- تبیین پرسش پژوهش
- سواد اطلاعاتی در بافت e-learning چیست؟
- سواد اطلاعاتی در بافت رشته تحصیلی GIS چه مفهوم و کاربردی دارد؟
- تعیین سازه های اولیه
- اطلاعات
- موضوع/رشته تحصیلی
- ماهیت و فرایند حل مسئله

Originality

۲- انتخاب مورد/بافت

- **The case**

A partnership GIS Masters degree online distance learning (ODL) programme in the universities of Leeds, Southampton, and Pennsylvania State University

- **Suitability**

Theoretical – diversity and overlaps in the modules
Pragmatic – WUN award

- **Design**

Single case
Embedded (teaching and learning experiences of GI/S) – 23 module

Maryam Nazari, University of Sheffield

۳- طراحی ابزار و چارچوب پژوهش

- **Questions**

How has GI and GIS been perceived and experienced in the ODL GIS programmes?

What competencies are needed to a) analyse a GIS problem; b) to find, evaluate and use GI and c) solve GIS problems?

- **Key informants and methods**

Interview (20 educators, 7 students), questionnaire (12 students), students' reflection (36 students)

Observation, document study

Maryam Nazari, University of Sheffield

۲- گردآوری داده

- **Access to the site – ethical issues**

- Sheffield University – UK sites
- Penn State – US site

- **Simultaneous data collection and analysis**

- Add or revise questions

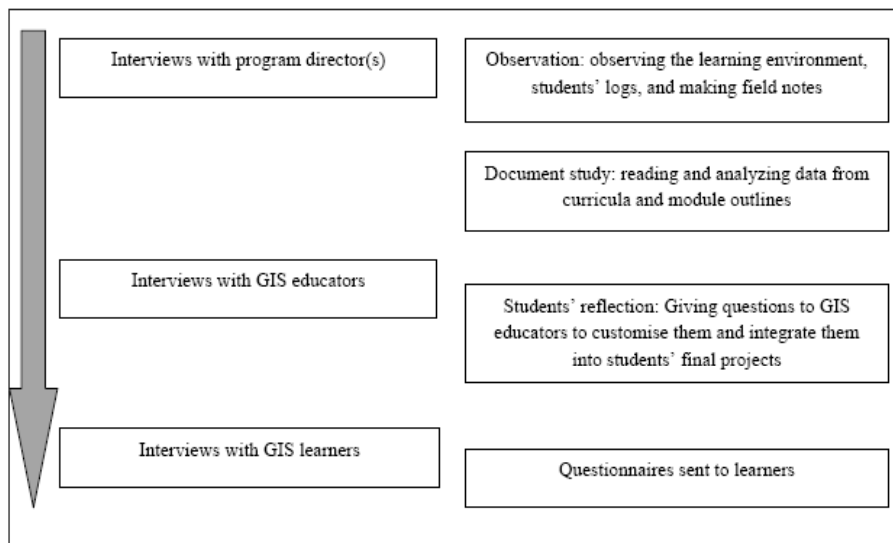
“further questions on the IL competencies e.g. creating, manipulating, analysing and handling GI”

“what are the challenges and approaches to transferable learning in the ODL GIS programme?”

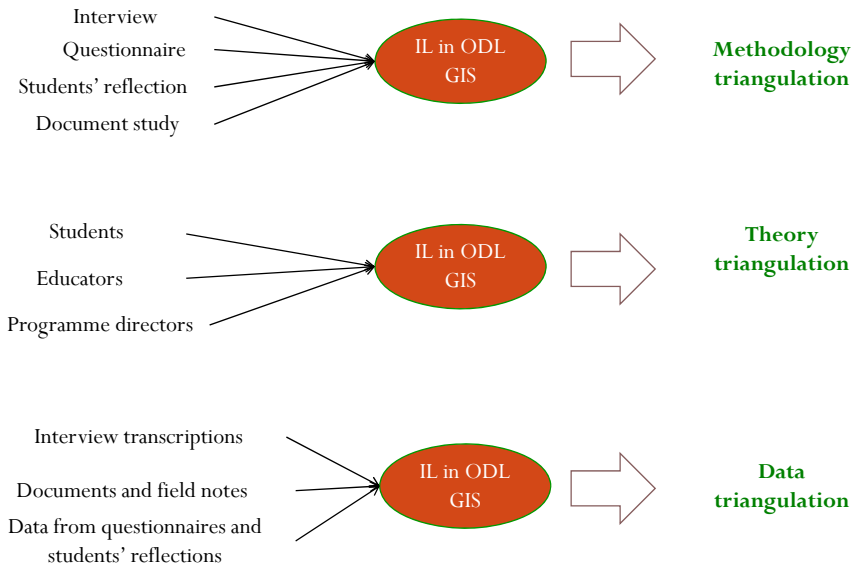
- Add or revise tools

“questionnaire, students’ reflection”

Flexible and opportunistic approach

• Triangulation

Maryam Nazari, University of Sheffield

۵ تا ۸- تحلیل داده ها و ساخت مدل

- **Within-unit analysis**
- **Searching for across-units patterns – 32 reports**
- **Shaping hypotheses**
  - Conceptions and characteristics of GI
  - Conceptions and characteristics of GIS
  - Process of problem-solving geospatially
  - Nature of GIS education in the ODL GIS programme
- **Enfolding literature**
  - GIS education, curriculum design and approaches to the development of information literate GIS professionals
  - ODL and requirements for learning in this environment
  - Concepts of GI and GIS
  - IL literature and models (ACRL and SCONUL)
  - IL literature with a focus on the adaptation approaches to IL in e-environments
- **Reaching closure**
  - Constant comparison of the data with the emergent theory
  - Overlaps in the modules; replication in the findings; Saturation in the early stages

طراحی و ارائه یافته های نهایی

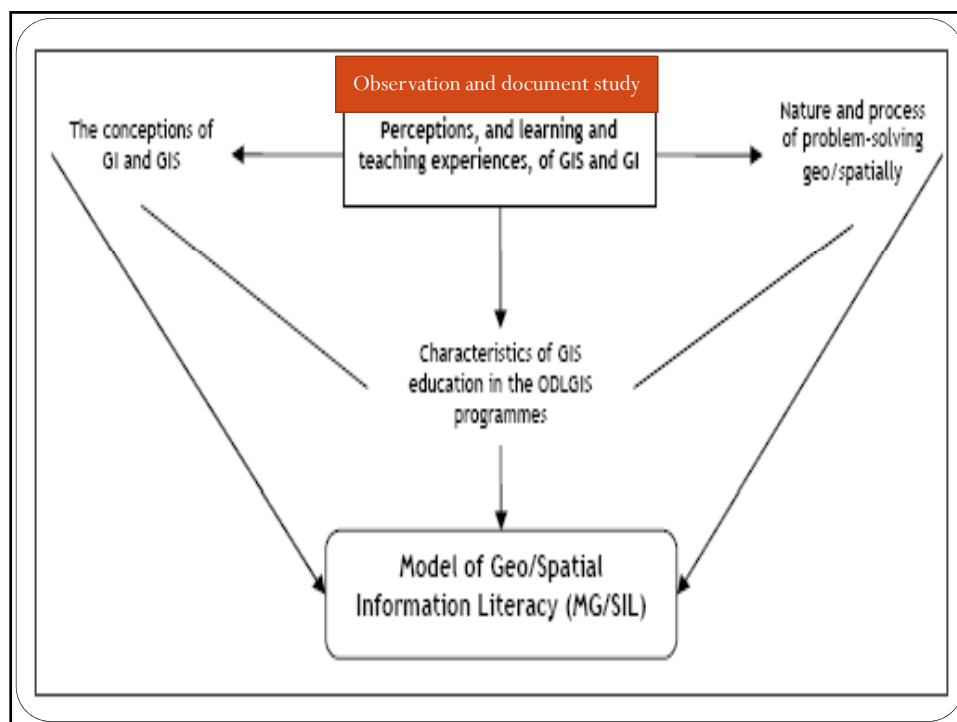
- **مفهوم و ویژگیهای اطلاعات / Geospatial information**
- ماهیت اطلاعات در حوزه GIS چگونه است و الزامات آن برای آموزش GIS با هدف تربیت افراد باسواد اطلاعاتی چیست؟
- **مفهوم و ویژگیهای GIS**
- رشته تحصیلی GIS چه ویژگیهایی دارد و الزامات آن برای آموزش GIS با هدف تربیت افراد باسواد اطلاعاتی چیست؟
- **ماهیت و فرایند حل مسئله GIS**
- ماهیت و فرایند حل مسئله در بافت برنامه GIS چگونه است و الزامات آن برای آموزش GIS با هدف تربیت افراد باسواد اطلاعاتی چیست؟
- **ماهیت و ویژگیهای آموزش GIS در محیطهای یادگیری از راه دور**
- آموزش و پرورش GIS در محیطهای یادگیری از راه دور چه ویژگیهایی دارد و الزامات آن برای آموزش GIS با هدف تربیت افراد باسواد اطلاعاتی چیست؟

سواد اطلاعاتی در بافت این پژوهش چه مفهوم و کاربردی دارد؟

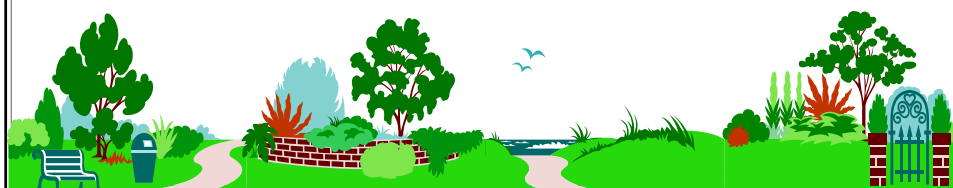
Concluding points

- IL is a contextually-constructed phenomenon
- New perspectives on IL emerged from the disciplinary, physical and educational contexts of the case
- The need for IL in ODL GIS programmes lies in the challenging nature of GIS education and variation in the ways of viewing and using GIS by different people and in different situations. This requires approaches facilitating independent, connective, transferable and lifelong learning
- The final model of IL was designed to facilitate overcoming these challenges by enabling learners to:
  - Develop their way of viewing/using GI/S when interacting with a problem and the GI/S conceptions;
  - Identify their information/competency-needs through questioning their knowledge-base and value system;
  - Adopt appropriate information behaviour to acquire their information/competency-needs;
  - Connect their learning experience with their real-life experiences and update themselves.

Contributions

- New directions in the contextual research and practice of IL;
- The first research-based model of IL in ODL/e-environments;
- Addition of knowledge to existing disciplinary studies of IL;
- Delivery of approaches to answer the dilemma of GIS education; using MG/SIL.

References

- Bruce, C. (1997). *Seven faces of information literacy*. Adelaide: Auslib Press.
- Eisenhardt, K.M. (1989). "Building theories from case study research". *The Academy of Management Review*, 14 (4), 532-550.
- Leckie, G.J. & Fullerton, A. (1999). "Information literacy in Science and Engineering undergraduate education: faculty attitudes and pedagogical practices". *College and Research Libraries*, 60 (1), 9-29.
- Lloyd, A. (2006). "Information literacy landscapes: an emerging picture". *Journal of Documentation*, 65 (5), 570-583.
- Shapiro, J.J. & Hughes, S.K. (1996). "Information literacy as a liberal art". *Educom Review* 31 (2), <http://www.educause.edu/pub/er/review/reviewarticles/31231.html> (Accessed in 25 April 2006).
- Stake, R.E. (1978). "The case study method in social inquiry". *Educational Researcher*, 7 (2), 5-8.
- Stake, R.E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Stake, R.E. (1998). "Case studies". In: Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (eds.), *Strategies of qualitative inquiry*, pp. 86-109. London: Sage.
- Webber, S., Boon, S. & Johnston, B. (2005). "A comparison of UK academics' conceptions of information literacy in two disciplines: English and Marketing". *Library and Information Research* 30 (93), 4-15.
- Wu, Y.D. & Kendall, S.L. (2006). "Teaching faculty's perspectives on business information literacy". *Reference Services Review*, 34 (1), 86-96.
- Yin, R.K. (1994). *Case study research: design and methods (2nd ed.)*. London: Sage.

Maryam Nazari, University of Sheffield

سواد اطلاعاتی در ایران

انگیزه

- فراخوان همکاری بین المللی یونسکو - ۲۰۰۶
- نبود سندی جامع در خصوص وضعیت سواد اطلاعاتی در کشور
- - پریخ (۱۳۸۶) - «آموزش سواد اطلاعاتی: مفاهیم، روشها و برنامه ها» - بررسی اجمالی «سیر تحول آموزش استفاده کننده و سواد اطلاعاتی در ایران»
- رشد پدیده کپی برداری
- نامشخص بودن همخوانی اولویتها با فعالیتهای جاری
- عدم بهره گیری بهینه از موجودی فعلی
- زیاد شدن فاصله توسعه سواد اطلاعاتی در سطح بین المللی

هدف

- بررسی مفهوم کاربست شده سواد اطلاعاتی در ایران
- شناسایی محصولات (مدلها، استانداردها، برنامه ها) سواد اطلاعاتی موجود در کشور برای کاربران
- شناسایی وضعیت پژوهش و انتشارات موجود در حوزه سواد اطلاعاتی
- شناسایی سازمانهای بانی یا سهیم در امر ایجاد، توسعه و ترویج سواد اطلاعاتی در کشور
- بررسی آموزش سواد اطلاعاتی در کشور
- شناسایی منابع و کانالهای ارتباطی مانند کنفرانسها، بلاگها، گروههای بحث الکترونیکی و غیره در حوزه سواد اطلاعاتی در کشور
- تحلیل وضعیت موجود سواد اطلاعاتی در کشور و تشریح الزامات علمی و عملی آن
- تهیه گزارشی گزیده از وضعیت سواد اطلاعاتی ایران با هدف آگاه سازی یونسکو

مزایا

- در سطح ملی: هدایت پژوهش، آموزش و سایر فعالیتهای اجرایی مرتبط با سواد اطلاعاتی کشور و ایجاد بستری مناسب برای توسعه جامعه ایرانی باسواد اطلاعاتی
- در سطح منطقه ای: معرفی و بازاریابی دانش سواد اطلاعاتی ایران در کشورهای منطقه پردازد. با توجه به وجود برخی شباهتهای زیرساختی - منافع دو جانبه ای برای ایران و کشورهای منطقه را به ارمغان خواهد آورد.
- - آزمون مدلها و فعالیتهای بومی شده: الف) اعتباریابی مدلها در سطحی وسیع تر پرداخت؛ ب) بهبود مدلها برای پاسخ به نیازهای منطقه ای --> رهبری برنامه های سواد اطلاعاتی در منطقه.
- در سطح بین المللی: معرفی و افزایش گستره و عمق برنامه ها و فعالیتهای سواد اطلاعاتی ایران در سطح جهانی و هموارسازی همکاری

مروری اجمالی بر وضعیت فعالیتهای سواد اطلاعاتی در ایران

پژوهش

- اول- تشخیص و معرفی اهمیت و نقش آموزش سواد اطلاعاتی در بهره گیری موثر اطلاعات و ارتقای آموزش عالی و تربیت دانش آموختگانی فرهیخته
- **بررسی وضعیت یا میزان سواد اطلاعاتی گروههای مختلف**
  - دانشجویان مقاطع کارشناسی (بختیارزاده ۱۳۸۱؛ بردستانی ۱۳۸۳)
  - تحصیلات تکمیلی (قاسمی ۱۳۸۳؛ طبیب نیا ۱۳۸۵؛ نظری و علیدوستی ۱۳۸۴)
  - کتابداران و متخصصان اطلاع رسانی (وزیری ۱۳۸۵؛ پورنقی ۱۳۸۶؛ رحیمی، الماسی و آل مختار ۱۳۸۴)
  - اعضای هیئت علمی دانشگاهها (مقدس زاده ۱۳۸۵؛ پبله رود ۱۳۸۷)
  - دانشجویان پزشکی (کریمی و همکاران ۱۳۸۶؛ رسول آبادی ۱۳۸۷؛ لطف نژاد افشار، حبیبی شفیق و قادری پاکدل ۱۳۸۶)
  - سرپرستاران بیمارستانها (جولاهی ۱۳۸۵)
- **بررسی نقش و تاثیر آموزش سواد اطلاعاتی در بهره گیری از منابع اطلاعات، به ویژه منابع اطلاعات کتابخانه ای**
  - (حافظی و بختیاری ۱۳۸۳؛ بیگدلی و بیرانوند ۱۳۸۵؛ افشار و دانش ۱۳۸۷)

پژوهش - ادامه

- دوم- بررسی میزان توجه به سواد اطلاعاتی در برنامه های **تحصیلی مدارس** در درسنامه های علوم تجربی دوره ابتدایی (حیدری همت آبادی ۱۳۸۵)
- سوم- بررسی نیازهای آموزشی **مربیان دانشگاهها** برای آموزش سواد اطلاعاتی (مانند فرج پهلوی و مرادی مقدم ۱۳۸۳)
- چهارم - بررسی **عوامل بازدارنده آموزش سواد اطلاعاتی** در کشور (بیگدلی ۱۳۸۳) و تبیین **ضرورت نهادینه سازی** آن (اصلانی ملایری ۱۳۸۳)
- پنجم - ارائه **الگوها و راهکارهایی برای آموزش و ترویج سواد اطلاعاتی** در کشور (پریخ و مقدس زاده ۱۳۷۸؛ عینی ۱۳۸۷؛ پریخ ۱۳۸۶؛ منتظر، نصیری صالح و فتحیان ۱۳۸۶؛ صمیعی ۱۳۸۳)
- ششم - ارائه **مدلهایی برای بومی سازی، آموزش، و ارزیابی سواد اطلاعاتی** در سطح آموزش عالی (پریخ ۱۳۸۳؛ قاسمی ۱۳۸۵؛ نظری ۱۳۸۵؛ سیامک ۱۳۸۶).

محصولات سواد اطلاعاتی

- امکان سنجی انطباق استانداردهای سواد اطلاعاتی ACRL برای دوره های تحصیلات تکمیلی - با در نظر گرفتن چهار سند توسعه ملی کشور و براساس مطالعه نیازهای آموزشی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی کشور (قاسمی ۱۳۸۵)
- طرح درس سواد اطلاعاتی برای دوره های تحصیلات تکمیلی کشور (نظری و علیدوستی ۱۳۸۴)

ارتباطات

- انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران
- همایشها
  - همایش آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی و موزه ها، خرداد ۱۳۸۳ مشهد،
  - همایش ملی کتابخانه های آموزشی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی - یادگیری، اردیبهشت ۱۳۸۸ مشهد،
  - همایش سواد اطلاعاتی و ضرورت های ارتقاء آن در بین اقشار جامعه توسط انجمن علمی کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه پیام نور استان قم، اردیبهشت ۱۳۸۸، و ۴)
  - همایش سواد اطلاعاتی: کاربردها و چشم اندازها که به عنوان اولین همایش علمی دانشجویی دانشگاه سمنان در ۲۵ فروردین ۱۳۸۹
- وبلاگها و سایتهای اینترنتی
  - وبلاگ دکتر علی حسین قاسمی - سواد اطلاعاتی در ایران
  - سایت کتابدار
  - وبلاگ گروهی کتابداران ایرانی

آموزش

- طراحی و برگزاری کارگاههای آموزشی سواد اطلاعاتی و اطلاع یابی
  - کارگاههای آموزشی سواد اطلاعاتی که توسط پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران برای سطوح و گروههای موضوعی مختلف
  - کارگاههای آموزشی گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه تربیت مدرس
- آموزش مربیان
  - پیشنهاد طرح ملی آموزش سواد اطلاعاتی به مربیان و اساتید دانشگاهها و موسسه های آموزشی و پژوهشی کشور (نظری و علیدوستی، ۱۳۸۳) - تکفا - تصویب بدون اجرا!

سازمانها

- گروه کتابداری دانشگاه مشهد
- پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

اولویتها

- پژوهش کیفی در خصوص مفهوم سواد اطلاعاتی در حوزه های مختلف
  - توسعه مدل سواد اطلاعاتی برای بافتهای مختلف
  - آموزش شیوه های پژوهش سواد اطلاعاتی
  - تکمیل پروژه وضعیت سواد اطلاعاتی در ایران
- تکمیل پرسشنامه
- ارسال و روزآوری اطلاعات در سایتی که به زودی ایجاد خواهد شد
- ارسال اطلاعات از طریق ایمیل

سپاس

maryamnazari76@gmail.com

